

Naslov izvirnika: *Aller Tage Abend. Roman*
Copyright © 2012, by Albrecht Knaus Verlag, a division of Verlagsgruppe Random House GmbH, Munich, Germany
All rights reserved

© of the translation: S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

© fotografija na naslovnici: Bernhard Hinz

Za to izdajo: Založba Litera & Tina Štrancar
Vse pravice pridržane.

Brez predhodnega pisnega dovoljenja Študentske založbe Litera je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem, javnim interaktivnim dostopom ali shranitvijo v elektronski obliki.

Knjižni program založbe Litera izhaja s pomočjo Javne agencije za knjigo RS in Mestne občine Maribor.

traduki^T

Izdajo tega dela je podprla ustanova TRADUKI, literarna mreža, katere člani so Ministrstvo za Evropo, integracijo in zunanje zadeve Republike Avstrije, Ministrstvo za zunanje zadeve Zvezne republike Nemčije, Švicarska kulturna fundacija Pro Helvetia, KulturKontakt Austria (po nalogu Urada zveznega kanclerja Republike Avstrije), Goethe-Institut, Javna agencija za knjigo Republike Slovenije, Ministrstvo za kulturo Republike Hrvaške, Resor za kulturo Vlade Kneževine Liechtenstein, Kulturna fundacija Liechtenstein, Ministrstvo za kulturo Republike Albanije, Ministrstvo za kulturo in informiranje Republike Srbije, Ministrstvo za kulturo in nacionalno identiteto Romunije, Ministrstvo za kulturo Črne gore, Ministrstvo za kulturo Republike Severne Makedonije, Ministrstvo za kulturo Republike Bolgarije, Leipziški knjižni sejem in fundacija S. Fischer Stiftung.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

821.112.2-311.2

ERPENBECK, Jenny, 1967-

Ob koncu dni / Jenny Erpenbeck ; prevedla Tina Štrancar ; [spremna beseda Neva Šlibar].
- Maribor : Litera, 2019. - (Knjižna zbirka Babilon)

Prevod dela: *Aller Tage Abend*
ISBN 978-961-7056-39-6
COBISS.SI-ID 98448641

Jenny Erpenbeck

OB KONCU DNI

prevedla Tina Štrancar

Wolfgangu

Še prejšnje poletje sva se od tod odpeljali v Marienbad.
In zdaj, kam se peljeva zdaj?
(W. G. Sebald, *Austerlitz*)

PRVA KNJIGA

1

Gospod je dal, Gospod je vzel, ji je ob robu jame dejala babica. Vendar to ni bilo res, kajti Gospod je vzel veliko več, kot je bilo tam – tudi vse tisto, kar bi otrok lahko postal, je bilo zdaj tam spodaj in bo šlo pod zemljo. Tri prgišča zemlje, in pod zemljo je ležala dekllica, ki s šolsko torbo na ramenih teče iz hiše, torba poskakuje gor in dol, medtem ko se ona vse bolj oddaljuje; tri prgišča zemlje, in tam je ležala desetletnica, ki z bledimi prsti igra klavir; tri prgišča, in zasuli so najstnico, za katero se moški ozirajo, saj se njeni lasje tako bakreno rdeče lesketajo; trikrat so vrgli zemljo, in tudi odrasla ženska, ki bi njej, ko bi postajala vse počasnejša, vzela delo iz rok in ji dejala: ah, mama, tudi ta se je počasi zadušila z zemljo, ki ji je padla v usta. Pod tremi dlanmi, polnimi zemlje, je ležala starejša ženska, ki je tudi sama že postajala vse počasnejša in ki bi ji neka druga mlada ženska ali neki sin včasih dejala: ah, mama, tudi ona je čakala samo na to, da bodo nanjo metali zemljo, dokler jama ne bo čisto polna in še malce bolj polna kot polna, kajti gomila nad jamo prevzame obliko telesa, četudi to leži nekje globoko, kjer ga ne moremo videti. Nad dojenčkom, ki je nenadoma umrl, se zemlja skoraj ne boči. Pravzaprav pa bi morala biti gomila tako velika kot Alpe. To si misli, čeprav še nikoli ni videla Alp.

Sedi na isti pručki, na kateri je vselej sedela kot otrok, kadar ji je babica pripovedovala zgodbe. Samo to pručko si je za lastno gospodinjstvo želela od babice. Na tej pručki sedi v predsobi, naslanja se na steno, miži in se ne dotakne hrane in pijače, ki jo je prednjo postavila prijateljica. Tako bo sedela sedem dni. Mož jo je poskusil dvigniti, vendar mu to proti njeni volji ni uspelo.

Ko so se za njim zaprla vrata, je bila vesela. Prababica je spečega otroka še prejšnji petek pobožala po glavi, njej pa dejala moja *maideleh*. Z rojstvom otroka je svojo babico spremenila v prababico in svojo mamo v babico, zdaj pa so bile vse te spremembe spet razveljavljene. Predvčerajšnjim je njena mama, ki bi ji takrat še lahko rekli babica, prinesla volneno odejo, s katero naj bi se ogrnila, ko bi se v hladnih dneh z dojenčkom sprehajala po parku. Mož je ponoči kričal nanjo, naj vendar nekaj ukrene. Vendar ni vedela, kaj naj stori. Ko je nehal kričati in po nekaj minutah te noči, ko ni vedela, kaj naj stori, po tem trenutku, ko tudi mož ni vedel, kaj naj stori, z njo ni spregovoril niti besedice več. V stiski je stekla k svoji mami, ki zdaj ni bila več babica, mama ji je rekla, naj se vrne domov in tam počaka nanjo, nekoga bo poslala. Medtem ko je mož hodil sem in tja po dnevni sobi, se otroka ni upala še enkrat dotakniti. Vsa vedra, v katerih je bila voda, je odnesla iz hiše in vodo izlila, ogledalo v predsobi je zagrnila z rjuho, okna v sobi, kjer je ležal otrok, je odprla v noč, in sedla poleg zibelke. Ob teh dotikih se je spomnila na del življenja, ki so ga naseljevali ljudje. Toda tega, kar se je pred manj kot eno uro zgodilo v njenem stanovanju, se človeška roka ni mogla dotakniti.

Tako je bilo tudi ob rojstvu otroka, od katerega še ni minilo niti osem mesecev. Po eni noči, enem dnevu in še eni noči, ko otrok ni prišel, je hotela umreti. V tistih urah se je počutila tako daleč od življenja: od svojega moža, ki je čakal zunaj, od mame, ki je sedela na stolu v kotu sobe, od porodne babice, ki se je ubadala s posodami vode in rjuhami, in še najdlje od tega otroka, ki naj bi bil v njenem telesu, a se je zagozdil v nevidnost. Tisto jutro po porodu je iz postelje opazovala, kako so vsi preprosto počeli to, kar je bilo treba postoriti: njena mama, ki je bila zdaj babica, je sprejela prijateljico, ki je prišla, da bi čestitala; babica, ki je postala

prababica, je prinesla papirnat amulet s psalmom enaindvajset in sveže pečeni kolač, njen mož je odšel v krčmo, da bi nazdravil na blagor otroka. Ona pa je pestovala otroka v oblačilih, ki so jih z mamu in babico izvezle v mesecih pred porodom.

Tudi za to, kar se je zgodilo zdaj, so bila pravila. Ob svitu so prišli ljudje, vzeli otroka iz zibelke, ga zavili v rjuho in položili na velike pare. Sveženj je bil tako lahek in majcen, da ga je moral nekdo držati, ko so se spuščali po stopnicah, sicer bi se odkotalil. *Saj mojdhl, un fal mir mejne trep nit arunter.* Samo ne padi mi po stopnicah. Vedela je, da morajo otroka še isti dan pokopati.

Zdaj sedi na tej majhni leseni pručki, ki jo je ob poroki dobila od babice, sedi na njej, z zaprtimi očmi, tako kot je videla sedeti druge v času žalovanja. Včasih je bila ona tista, ki je žalujočim prinašala hrano, zdaj pa je prijateljica njej pred noge postavila posode s hrano. Tako kot je včeraj ponoči zlila proč vso vodo, ki je bila v hiši, ker pravijo, da v njej angel smrti izpira svoj meč, kot je zagrnila ogledala in odprla okno, ker je to videla početi druge, pa tudi ker se tako otrokova duša ne bo vračala, temveč za vedno odletela ven, tako bo sedaj sedela sedem dni, ker je tako videla sedeti druge, pa tudi zato, ker ne ve, kaj naj bi drugega, kam naj gre, medtem ko noče več vstopiti na ta nečloveški kraj, ki je bil še sinoči otroška soba. Ljudski običaji so kot brvi vgrajeni v nečloveškost, pomisli, oprijemljive tvorbe, s katerimi brodolomec spet lahko pride na površje, če je to sploh mogoče. Lepo bi bilo, pomisli, če bi vladalo naključje, in ne Bog.

Krivo bi bilo lahko morda to, da je bila odeja predebela. Da je otrok spal na hrbtu. Da se mu je morda zaletelo. Da je bil bolan in tega nihče ni vedel. Da se otrokov jok skozi vrata skoraj ni

slišal. Zdaj v otrokovi sobi sliši mamine korake, in ne da bi pogledala tja, ve, kaj mama počne: iz zibelke pobere odeje in blazine ter z njih potegne posteljnino, z lesenega ogrodja nad zibelko sname blago in zibelko umakne v kot. S polnim naročjem perila pride iz sobe, gre mimo hčerke, ki sedi na pručki in še vedno miži, ter vse skupaj odnese dol v pralnico. Da je bila premlada, da bi vedela, kaj naj stori. Da se mama z njo nikoli ni pogovarjala o tem. Da tudi njen mož ni vedel, kaj naj stori. Da je bila pravzaprav ves čas sama z otrokom, s tem bitjem, ki ga je morala ohranjati pri življenju. Da ji ni prej nihče povedal, da življenje ne deluje kot stroj. Mama se vrne. Medtem ko gre mimo, z ogledala v predsobi sname rjuho, jo zloži in odnese v otrokovo sobo. Položi jo v kovček, ki ga je prav v ta namen prinesla s seboj, nato iz predalnika vzame otrokove reči in jih položi k rjuhi v kovček. Mesece pred otrokovim rojstvom so z mamo in babico skupaj šivale te jopice, oblekice in kapice, štikale in štrikale. Mama zdaj prazen predal zapre. Na predalniku je igračka s srebrnimi zvončki. Ko jo umakne, zvončki zacingljajo. Tudi včeraj so cingljali, ko je bila hčerka še vedno mama in se je igrala z otrokom. Cingljanje se v štiriindvajsetih urah, ki so odtlej minile, ni spremenilo. Njena mama zdaj igračko položi na vrh kovčka, nato ga zapre in dvigne, pride iz sobe, kovček odnese skozi predsobo mimo hčerke in v klet. Morda pa je bilo vendarle krivo to, da otrok ni bil krščen in sta bila starša samo *zasilno poročena*. Otroka so danes po judovskih običajih pokopali in po judovskih običajih bo sedaj na pručki sedela sedem dni, toda njen mož ne govori z njo. Gotovo je v cerkvi in moli za otrokovo dušo. Le kam gre otrokova duša? V vice, raj ali pekel? Ali pa je tako, kot pravijo nekateri, da je bil otrok eden od tistih, ki potrebujejo le malo časa, da dokončajo nekaj iz prejšnjega življenja, česar starši ne vedo, in zato že tako

kmalu odidejo tja, od koder so prišli? Mama se vrne, odide v otrokovo sobo in zapre okno. Morda pa onkraj življenja vseeno ni ničesar? Zdaj v stanovanju zavlada popolna tišina. To bi ji bilo pravzaprav najljubše.

Ko se stemni, ji prsi otrdijo in jo začnejo boleti. Še vedno ima mleko, mleko za otroka, ki leži pod zemljo. Najraje bi od tega, česar ima zdaj preveč, umrla. Medtem ko je otrok še hlatal za zrakom in nato pomodrel, je v mislih ves preostali čas svojega življenja podarila otroku, z Bogom otrokovega očeta je hotela skleniti kupčijo in svoje življenje zamenjati za življenje, ki je prišlo iz nje. Toda Bog, če obstaja, te daritve ni sprejel. Ona živi. Zdaj se spet spomni, da ji babica po poroki ni več dovolila obiskovati dedka. Šele ko se je rodil otrok in mu ga je hotela vsekakor pokazati, je izvedela, da je dedek tisti dan, ko se je njegova vnukinja omožila z gojem,¹ bedel za živo nevesto in kljub svoji šibkosti sedem dni sedel na postelji. Od zgoraj, iz dedkovih nebes, je torej tudi ona že prestopila mejo življenja in ni imela ničesar več, kar bi Bogu lahko ponudila v zameno. Ko se znoči, odrine sklede s hrano in se uleže tja, kjer stoji pručka. Ne sliši, kdaj mama odide spat. Tudi tega ne sliši, kdaj se vrne njen mož. Enkrat v tej noči je natanko štiriindvajset ur tega, odkar je v majhnem mestu v Galiciji, 50°5' severne geografske širine in 25°9' vzhodne geografske dolžine, nenadoma umrl dojenček.

¹ Nejud (hebr.). (Op. prev.)

Starec leži v postelji, v temni koči, in molči. Že dolgo leži tako, dan za dnem, ve, da ljudje govorijo, da leži na smrtni postelji, toda medtem ko je smrtna postelja za nekatere le kratek hodnik, ki ga prehodijo z enim korakom, prečkajo z enim skokom, in so že na drugi strani, je njegova smrtna postelja zelo dolg hodnik, skozi katerega se mu preprosto ne uspe prebiti, morda zato, ker je že prešibak.

Ob njem sedi žena, dolgo sedi tam, ne da bi kaj rekla, zunaj se je medtem spet stemnilo. Gospod je dal, Gospod je vzel, naposled reče.

Spomladi je žena pogosto sedela poleg njega in pletla, in četudi njegove oči niso bile več najboljše, je videl, da so stvari, ki jih dela, zelo majcene. Nekega dne je nato iz zalog, ki bi zadoščale za ves teden, spekla kolač in zapustila hišo. Tisti teden za šabat ni bilo jajca v juhi. Ni mu je bilo treba spraševati, ni ji bilo treba pojasnjevati.

Danes zjutraj, ko je bilo še temno, je v polsnu slišal ženo in hčerko, kako šepetata v sosednji sobi, po kosilu je žena odšla iz hiše in se vrnila, šele ko se je začelo mračiti, sedla je poleg njega, dolgo molčala in naposled rekla: Gospod je dal, Gospod je vzel.

Dedek in babica nista bila povabljeni na vnukinjino poroko. Tistega dne, ko se je vnukinja poročila z gojem, se je starec usedel v svoji postelji in tako sedel sedem dni, da bi, kot je veleval običaj, kadar je kdo umrl, bedel za to živo nevesto.

Zdaj žena molči poleg njega, svojega ostarelega, na posteljo prikovanega moža, in zmajuje z glavo. Bog ve kaj je bilo najini *maideleh*, da je svojo malo omožila z gojem, reče starec.

Iz zibelke pobere odeje in blazine, z njih potegne posteljnino, z lesenega ogrodja nad zibelko sname blago in zibelko umakne v kot. Nesreča se je začela že pred mnogimi leti, takrat je bila njena hčerka še dojenček. Ko so zaslišali hrup od zunaj, je njen mož pestunjo z otrokom takoj poslal gor v otroško sobo in ji naročil, naj zapahne vrata in jih nikakor ne odpre, če bo kdo trkal, ter naj trdno zapre naoknice. Nato sta v pritličju hitela od okna do okna, da bi videla, kaj se dogaja: na okoliških cestah in trgu pred hišo so se zbirali ljudje, nekateri so tekali, nekateri so kričali, vendar nista razumela, kaj kričijo. Z možem nista več utegnila zapreti naoknic v pritličju, ko je hišo že zadelo prvo kamenje. Mož je skušal ugotoviti, kdo meče kamenje, in prepoznal Andreja. Andrej, je zaklical, Andrej! Toda Andrej ni slišal ali pa se je samo delal, da ne sliši, kar je bilo bolj verjetno, kajti vedel je, kdo stanuje v hiši, ki jo obmetava s kamenjem. Nato je Andrejev kamen zletel skozi okensko steklo, tik mimo njene glave v zastekljeno knjižno omaro za njo in zadel deveti zvezek v usnje vezanih Goethejevih zbranih del, ki jih je mož dobil od staršev za zaključek šolanja. *Vetra ni nikjer v širjavi! / Groben mir, neznansko tih! / V vsej neskončni se daljavi / val ne prebudi ne dih.*² Nato je njen mož jezno odprl vhodna vrata, očitno zato, da bi Andreja zgrabil za vrat in spravil k pameti, vendar jih je takoj spet zaprl, ko je videl, kako Andrej skupaj s tremi ali štirimi drugimi mladimi možmi, od katerih je imel eden v rokah sekiro,

² »Morska tišina« (prev. Jože Udovič), str. 74, v: Goethe, Johann Wolfgang von (1971). *Goethe*. Ljubljana: Mladinska knjiga [zbirka Lirika].

teče proti hiši. Hitro je obrnil ključ v ključavnici in skupaj z njo, svojo ženo, poskušal deske, ki so za tak nujen primer vselej stale blizu vrat, zabiti v vrata. Vendar je bilo za to že prepozno, kje so žebliji, kje kladivo, vrata so se pod udarci sekire že razletela. Andrej, Andrej. Takrat sta z možem stekla gor po stopnicah, potrkala na vrata, za katerimi je sedela pestunja z otrokom, toda ni jima odprla, morda zato, ker ni razumela, kdo hoče vstopiti, ali pa je bila samo tako prestrašena, da preprosto ni mogla odpreti vrat. Ko sta se z možem povzpela po še zadnjih strmih stopnicah in pobegnila na podstrešje, so Andrej in njegovi možje že vdrli v hišo. Vsiljivci so v pritličju razbili preostala okna, iz stene iztrgali okenski okvir, prevrnili knjižno omaro, raztrgali prte, razbili posodo in kozarce za vlaganje, stresli zaloge na cesto, nato pa je moral eden od njih slišati, da skušata z možem zapahnuti podstrešna vrata, kajti ne da bi se ustavljali v prvem nadstropju, so možje stekli po stopnicah, med vzpenjanjem s stene strgali tapeto in s sekiro tu in tam naredili nekaj lukenj v steno. Z možem sta stala za podstrešnimi vrati, ki so bila zelo tanka, zapahnila sta jih, vendar nista našla kosa pohištva, ki bi bil dovolj težak, da bi z njim zabarikadirala vrata, zdaj sta slišala korake moških na zadnjih strmih stopnicah. *Gospod, usliši moje molitev, poslušaj moje vpitje, ne bodi gluha za moje solze, saj sem le gost pri tebi, priseljenec kakor vsi moji očetje. Glej proč od mene, da bom veder, preden grem in me ni več. Nebo, nebo. Če ni poti navzdol, mora biti izhod navzgor.* Z rokami sta začela odstranjevati strešnike in si naredila odprtino. Toda vrata za njima, ki so za trenutek zadržala zasledovalce, so tanka, le nekaj desk. Mož ji pomaga, da se potegne kvišku in skozi odprtino spleza na streho. In nato ga ona želi potegniti za seboj. In nato tanka vrata ne zdržijo več pritiska tolpe. In nato ga vleče za eno roko, moški spodaj pa za

drugo. Lot noče spustiti angelov, ki sta pri njem na obisku. Lot stoji na pragu, ljudje ga grabijo za roko, hočejo ga zvelči ven, ga vsem na očeh kaznovati, ker angeloma dovoli biti v svoji hiši, se znesti vsaj nad *njim*, se nad *njim* pregrešiti, *njega* popljuvati, mučiti in zbrcati, angela pa ga od znotraj s svojimi angelskimi rokami držita za drugo roko, močna sta, ljudi zunaj udarita s slepoto, Lota potegneta nazaj v hišo ter zapreta vrata med njim in njimi, ljudje zunaj ne vidijo več drug drugega in prav tako ne vhoda v Lotovo hišo, z dlanmi tipajo vzdolž zidov in se morajo umakniti. *Moj Bog, nikar ne zamudi*. Ona nima moči angelov, moža ji ne uspe potegniti k sebi, medtem ko moža trdno drži za roko, prosi Andreja, ki ga pozna že od otroštva, za usmiljenje, tudi može, ki jih ne pozna, med njimi tistega s sekiro, prosi za usmiljenje, toda medtem ko še vedno trdno drži moževo dlan, moža pod njo moški, ki jih ne pozna, in Andrej, ki ga pozna od otroštva, najprej zmerjajo, nato tepejo, usmiljenje, in naposled pred njenimi očmi razsekajo. Vendar ga ne izpusti. Najprej za roko drži svojega moža, nato za roko drži samo še kos mesa, nato ni ničesar živega več, kar bi lahko potegnila k sebi na prostost. Nato je judovska vdova, ki za roko drži smrt. Nato popusti, vstane in se zazre na malo mesto in prostrano pokrajino pod seboj. Sončen dan je, vidi slamnate strehe in strehe, krite s škodlami, vidi ulice, trge in vodnjake, v daljavi polja in gozd, na travniku so krave, po poljski poti se pelje kočija, spodaj pred hišo stojijo ljudje in gledajo gor, k njej, negibno molčijo. In nato nenadoma vidi, da sneži. Sedaj bo vse zamrznilo, pomisli, dobro, sneg, sneg. Onesvesti se in pade, skotali se po strmi strehi in strmoglavi, kot hoče njena usoda, na kup oblačil, posteljnine in zaves, ki so jih možje zmetali na cesto, obleži na tem kupu cunj, v krvi malinove marmelade, ki jo je skuhala prejšnje poletje, kozarec se je ob padcu

razbil, obleži tam, s polomljenimi udi, zaprtimi očmi in nihče od molčevalcev na trgu ne stopi bliže in ne pogleda, ali je še živa. Živa je, toda tisti trenutek tega niti sama ne ve. Snežni metež se je ob njenem padcu še enkrat dvignil, iz razparanih postelj se usuje še več perja, v zraku lebdi nežno gosje perje in se počasi spušča na veje dreves, sneg, sneg, tako kot pozimi.

Zdaj s polnim naročjem perila zapusti otroško sobo in gre mimo hčerke, ki sedi na pručki. Zelo dobro ve, zakaj jo je omožila s kristjanom. Oče je nekega dne odšel in se ni nikoli več vrnil, je pojasnila hčerki, ko jo je ta začela spraševati po očetu. Zakaj je odšel? Kam? Se bo kdajkoli vrnil?

Knjižna omara je dobila nova stekla. Hišo v getu je prodala in se preselila v mestno središče, prevzela je vodenje moževe trgovine in vse, kar je lahko dala na stran, prihranila za hčerkino balo. Že dolgo ve, česa se bo njena hčerka morala naučiti čez noč: ob koncu dneva, ko nekdo umre, še zdaleč ni konec dni.

4

Zdaj se je zgolj potrdilo to, kar je domneval že vse življenje in še zlasti zadnja leta – da je namreč, četudi le malce zaideš s poti, konec prav tako neizogiben, kot če se takoj podaš naravnost proti njemu in se vržeš v tisto brezno. Kot cesarsko-kraljevi uradnik, odgovoren za petintrideset kilometrov dolg odsek galicijske železnice Karla Ludvika, je vedel, da je vse odvisno od tega, da vzpostaviš red, in ga tam, kjer je že vzpostavljen, ohranjaš. Vendar mu je vselej vmes prišlo življenje. V času pripravništva, ko še ni prejemal plače, ga je lakota prisilila, da se je zadolžil. Ko je po letu pripravništva nastopil službo uradnika enajstega,

torej najnižjega razreda, je že tičal v dolgovih. Lakota mu je vendarle dokazovala, da je živ, in da je to prvo zimo tako prezebal, prav tako – dolgovi pa bodo zdaj ob *tajni kvalifikaciji*, skrivnem ocenjevanju, ki ga izvajajo nadrejeni, tudi naredili slab vtis. Kdaj bo iz enajstega napredoval v deseti plačni razred in zmanjšal dolgove, je bilo zato nemogoče napovedati in mu tega tudi nihče ni povedal. Torej ni bilo videti, da se bo lahko vrnil v normalno življenje. Lakota in prezebanje sta le še krepila lakoto in prezebanje, tako je bilo, ko se je življenje razbohotilo. Nato je spoznal judovsko trgovko in njeno hčerko, katere koža je bila tako bela, da bi lahko dobil snežno slepoto, če bi se kot hrošč sprehajal po njej. Ko bi le vedel, kje v snegu so sledi in kje ne, ko jo je zasnil. Z judovsko doto ne odplačaš dolgov, četudi jih odplačaš. Obstaja razlika. Prepoznaš jo tako, da se širi molk – v kazinu, v pisarni. In ta molk je povezan s koncem, to je spoznal zdaj, ko konca ni bilo več mogoče prezreti. Kako tih je bil nenadoma otrok.

Njegov oče ni prišel ne na civilno poroko ne ob rojstvu otroka. Pot je predolga in predraga. Zdaj ga ni videl že tri leta, in če bo šlo vse po sreči, mu ga tudi nikoli več ne bo treba. Tisto jutro, ko se mu je rodil otrok, je sam sedel v krčmi in z neznanci nazdravljaj na novorojenko, in ko je žganje, preden ga je pogoltnil, žvrkljal po ustih, da bi ga zaužil v polnem okusu, je pomislil na to, da ima tudi njegova hčerka v ustih jezik, s svojo lastno notranjostjo je zdrsnila iz notranjosti svoje mame, z lastnimi votlinami iz votline svoje mame. On, uradnik enajstega razreda, je spočel nekaj živega, in ne potrebuješ *tajne kvalifikacije*, da priznaš to dejstvo.

Da s cveticami okrašiš železniško postajo Brodov v čast cesarju, ki se bo peljal mimo, potrebuješ dva stota vrvi. Da obnoviš

pragove med tiri, hrastove deske s petnajstcentimetrskim prerezom. Uradnik enajstega plačnega razreda dobi na leto šeststo guldnov, uradnik desetega osemsto in z nekaj sreče še dvesto dodatka. Toda kaj storiti z vsem tem, česar ni mogoče preračunati? Koliko časa je preteklo med sekundo, ko je bil otrok še živ, in naslednjo, ko ni bil več živ? Mar je to sploh čas, kar ločuje en trenutek od drugega? Ali bi se moralo imenovati drugače, pa za to še niso našli imena? Kako preračunaš silo, ki otroka povleče k mrtvim?

Še vedno se spominja trenutka, ko si je prvič predstavljal, kakšna je bela zarezna med nogami njegove žene, mesnata in napeta, in ali bo, ko jo bo s prsti razprl, videl rdeč grebenček. Pozneje, ko je že bila njegova žena, je oboževal glasove, ki sta jih ustvarjali njuni preznojeni telesi, ko sta se drgnili drugo ob drugo in se ločevali drugo od drugega, tleskanje in mlaskanje, njuna usta, jezika, ustnice so bili zlití skupaj, to kar je bilo prej, posamezno, se je med sesanjem spremenilo v eno samo vlažno mesnato votlino. Meso, meso, včasih je zadoščala že beseda, da se je vzburl. Toda odkar je včeraj ženi iz rok vzel mrtvega otroka in ga položil nazaj v zibelko, ve, kako hladen občutek je, ko držiš nekaj mrtvega, veliko bolj hladen, kot bi si kdajkoli mislil. Ne ve, kako bo lahko to sploh kdaj pozabil. On, uradnik enajstega razreda, je spočel nekaj mrtvega, in za to ugotovitev ne potrebuješ *tajne kvalifikacije*.

Sončna svetloba pada na gola tla iz borovega lesa v krčmi, kjer sedi. Ko je ponoči prišel sem, je pod mizami še ležalo in spalo nekaj ruskih dezertarjev. Medtem ko je pil prvi, drugi in tretji kozarec žganja, so se zbudili, pobrali svoje cule in odšli z majhnim, plešastim moškim, ki se je pojavil ob svitu in s katerim so bili očitno dogovorjeni. Ne plešec ne katerikoli od mož pri tem ni veliko govoril, vendar je bilo vseeno jasno, da so se ti Rusi, ki

si jih pogosto srečal v takih krčmah, odločili, da se ne bodo več vrnili. Po tem, kar je on, uradnik enajstega razreda, doživel ponoči, nenadoma razume, kaj v resnici pomeni prestop take meje. Razume, kaj pomeni to, da ni več možnosti vrnitve. Tako je, kot če bi se z vsega, kar vidi in sreča, odkrušil sloj, ki mu je doslej onemogočal, da bi razumel, in zdaj mora to, kar leži spodaj, hočeš nočeš, prepoznati in vzdržati to prepoznanje – vendar ne ve, kako mu bo to uspelo.

Včasih se je ob pogledu na otroka spraševal, od kod je prišel, kje je bil prej, preden ga je sprejela njegova mama. Zdaj bi si želel, da ne bi bilo razlike v tem, ali se je otrok pojavil in ostal le za kratek čas, ali tem, da se sploh ne bi pojavil. Toda ne, bila je razlika. S palcem zlošči zlizan gumb na plašču. Ker razlike med življenjem in smrtjo z ničimer ni mogoče izmeriti, je bila smrt tega drobčenega otroka prav tako absolutna kot vsaka smrt. Še nikoli se mu meritve, ki so bile ne nazadnje njegov poklic, niso zdele tako odveč kakor to jutro. Naj si spet nadene vsakdan, zdaj, potem ko je razumel, da je vsakdan samo oblačilo?

Ponoči je kričal na ženo, ker je otroka sicer dvignila in ga skušala pomiriti, vendar ni vedela, kaj naj stori, saj ni poznala sredstva proti smrti, toda kričal je tudi zato, ker sam prav tako ni poznal sredstva proti smrti.

On, uradnik najnižjega ranga, ni bil dorasel smrti.

In zdaj?

Majhen, plešast moški spet vstopi v krčmo, pokima krčmarju in sede za mizo, nedaleč od cesarsko-kraljevega uradnika, ki ga je videl sedeti tukaj že zjutraj, ko je prišel po Ruse. Uradnik je plašč z zlatimi gumbi nemarno vrgel čez prazen stol, in če ne bi bilo plašča, plešec sploh ne bi vedel, da tukaj sedi nekdo, ki bi moral

biti na tak dan in ob tej uri pravzaprav že zdavnaj v pisarni. Uradnik je neobrit, konice brkov ima umazane, nima kravate, pred njim pa je že spet novi kozarec žganja, gleda skozi okno na cesto, kjer se neko ščene vrtil v krogu in skuša ujeti lastni rep, živali ob tem včasih spodrsne na pomrznjeni luži, opoteče se, spet vstane in se znova poda na lov za svojim razmršenim koncem. Plešec naroči hladno jed, mariniranega slanika, pivo in se preda užitek. Ni izključeno, da do poldneva ne bo sklenil še enega posla.

5

Res je, zbudila se je in pred njo je ta, naslednji dan, in tudi tega bo prebila sede na pručki. Mama je očitno še ponoči ali pa zgodaj zjutraj pospravila sklede s hrano, ki se je žalujoča ni dotaknila. Sliši, da se v kuhinji nekaj dogaja, pljuskanje vode, nekaj je bilo umaknjeno z mize, koraki po lesenem podu, žvenket porcelana. V otroški sobi nikakor ni več kaj početi. Ni tako, kot se je zbala včeraj; da bo v spanju pozabila, kaj se je zgodilo, in da se bo, ko se bo zbudila, spomin z vso težo spet zgrnil nanjo. Ne, ves čas, ko je spala, je vedela, da njen otrok ne živi več, in ko se je zbudila, je še vedno vedela, spanec ni bil nič bolj in nič manj svinčen od budnosti, in tako ji ni bilo treba ponovno gledati, kako se je njen odmrli vsakdan znova sesul v prah. Ko vstane in sede na pručko, v kuhinji zavladata tišina, kot da bi hotela mama prisluškovati, kaj počne hčerka, odkar se je zganila. Zakaj je bilo zdaj doma kot na lovu? V salonu majhna stoječa ura, s svetlim, kovinskim zvenom odbije šest, nato je spet vse popolnoma tiho. Njen mož je, kot se zdi, še vedno zdoma. Včeraj, ko sta se vrnila s pogreba, in je sedla na pručko, jo je poskusil dvigniti, vendar je, potem kot mu ni

uspelo, zapustil hišo. Odtlej ga ni več videla. Ali jo zdaj čaka enaka usoda kot mamu? Ko si je kot deklica skušala predstavljati, kje je njen oče, da ga ni pri družini, je pred seboj vselej videla nekoga, ki se je obesil. Oče je morda v Ameriki, je dejala mama. Ali pa v Franciji. Vendar ji ni verjela. Mama je o odsotnosti moža vselej govorila kot o nečem dokončnem, nepovratnem, hčerki ni dajala niti najtišjega upanja, da bi se morda lahko vrnil ali da bi utegnil biti v bližini, recimo v istem okrožju, z drugo žensko, z novimi otroki. Včasih se ji je zdelo, kot da ljudje za trenutek ostanejo brez besed, kadar se jim predstavi. V Ameriki, je rekla mama, ali v Franciji. Toda ona v mislih očeta nikoli ni videla živega, ne v Ameriki ne v Franciji, pa tudi tukaj v bližini ne, temveč vselej kot človeka, ki se je na primer obesil – in če je bilo kaj bližnjega, potem kvečjemu gozd, v katerem je morda bingljjal, morda je že kdaj šla mimo drevesa, na katero je privezal vrh.

Potrebuješ karkoli, jo zdaj vpraša mama. Izza njenega hrbta v kuhinjo sije sonce, zato je mama videti kot senčnata risba. Hčerka odkima. Ta, drugi dan, ko sedi, z mamu govori le malo. Mame nihče ne pozna bolje kot ona in nje nihče ne pozna bolje kot njena mama, o tem ni veliko reči. Sedi na pručki in razmišlja, da zdaj del nje leži pod zemljo in se začinja razkrajati, nato se zazre v svojo kožo, ki je še na zraku in živi. Obišče jo prijateljica, spet prinese skleda in reče: Dobila boš drugega otroka, in tudi tretjega in četrtega. Ona odvrne, bomo videli. V eni od skled, ki jih je prinesla prijateljica, so jajca, ve, da je taka navada, vendar jih noče pojesti. Ena od sosed sploh ne potrka, temveč v glasnem joku plane skozi vrata, niti snega si ne otrese s čevljev, temveč se v svojem joku vrže pred noge žalujoči, hvaljen bodi poslednji sodnik, krikne, in spet vstane, se tudi mami hlipajoč vrže okoli vratu, zakaj, zakaj, zmaja z glavo, nato spet obmolkne, ker je od

samega joka ostala brez glasu. Pride tudi kočijaž Simon, obstane pri vratih v predsobi in pove, da mu je žal, prinesel je nekaj juhe, tudi njegova žena jih lepo pozdravlja, žal ni mogla priti z njim, ker je zelo bolna. Pride še ena prijateljica in reče: Že od samega začetka se mi je zdela bleda. Še ena, ki reče: Zakaj nista poklicala zdravnika? Mar je šlo res tako hitro? Tretja: Malčki so tako občutljivi, kdo ve kaj si je mislil Gospod v svoji neskončni veličini! Četrta: Kje je pa tvoj mož? Zvečer pride babica, sede k njej na tla, vzame v naročje vnukinjina stopala, obuta v nogavice, in jih ogreje z dlanmi, šele takrat se lahko prvič, odkar je otrok mrtev, zjoče. Tretji dan spet pride ta in oni in ona. Prijatelji in nekdanji sosede je iz geta stopajo pred pručko z žalujočo kakor pred oltar, prinašajo ji hrano, jo tolažijo, nekateri sami vedo, kako je, ko izgubiš otroka, ali pa ne vedo, nemalo jih je najbrž zelo zadovoljnih, da je doletelo njo, ki se je poročila z gojem, in tako dalje, vendar tega ne povedo, temveč rečejo na primer: Najpomembnejše je, da si ti še živa. Vendar ona, dokler so obiski tu, ne more jokati, tretji dan je že tako zelo utrujena od tega, da drugi na njej opravljajo sveto dolžnost pomoči, ne ve, kako naj zdrži to, da se otrokova smrt ne konča in se odtlej tudi nikoli več ne bo končala in nikoli več se ji ne bo mogoče izogniti, vendar o tem ne spregovori z nikomer od obiskovalcev. Tretji dan zvečer ve, da se njen mož, če se doslej ni vrnil, ne bo vrnil nikoli več. Mamo vpraša, kako je – tako, brez moža. Mama odvrne, težko. Neka prijateljica reče: Boš videla, najpozneje jutri bo spet tukaj, gotovo se je samo napil. Babica sede k njej in ji zapoje otroško pesmico. Ali je sedaj čas, ko je bila odrasla ženska, že minil? Ali se čas, če zgreši pot naprej, preprosto obrne in začne teči nazaj? Četrty dan ji lastno žalovanje postane tuje in misli si, da morda ni razlike, ali je bitjece pred ali za mejo. Peti dan mama reče, da morata premisliti, kako naprej.

Šesti dan stoječa ura s svetlim, kovinskim zvenom odbije vse ure, ki jih ima dan. Ali bi bil morda zdajle vendarle čas, da poišče očeta, če se ni obesil? Sedmi dan ji mama zjutraj pomaga na noge in jo odvede h kuhinjski mizi. Šele ko se hčerka usede, ji reče, zdaj morava varčevati. Tega, sedmega dne, se hčerka prvič zave, da je tudi ona hčerka, in sicer živa hčerka, katere življenje je šele zdaj, z manjšo zamudo sedemnajstih let, spodletelo. Tega, kdaj se bo pokazalo, da se neka želja ne bo uresničila, ne more nihče napovedati. Mama prisede k njej, jo prime za dlani in reče: Tvojega očeta so ubili Poljaki.

6

Zdaj ve, kje lahko najde agencijo, plešec mu je dal naslov. Ko stopi na ulico, mora pomisliti na to, da je tudi njegovemu sodelavcu prvi otrok zelo zgodaj umrl. Kmalu po otrokovi smrti ga je sodelavec vprašal, ali želi videti grob. Ja, je dejal, čeprav groba ni želel videti, in tako sta se nekega poldneva sprehodila po pokopališču. Levo ob zidu mu je kolega pokazal železno tablo z otrokovim imenom, gomilo pred njo in kamnito obrobo z ograjico. Manj kot poldrugo leto pozneje je sodelavec spet postal oče, novorojencu so ob krstu za drugo ime dali ime, s katerim so klicali pokojnega otroka. Vstopi v banko, da bi dvignil znesek, potreben za potovanje. Petindvajset dolarjev, ki jih, kot mu je povedal plešec, potrebuje za vstop v državo, dobi v sosednji menjalnici. Spomni se, kako se je njegova žena vselej smejala, kadar ji je pokazal, kakšna je videti med spanjem. Znova in znova sta se smejala istim šalam, znova in znova skorajda ničemur, in tašča je, kadar je bila zraven, le redko razumela, za kaj sploh gre, in je

samo skomignila z rameni. Po tirih, ki jih je doslej nadziral, bo kmalu peljal vlak, eno uro in dvajset minut traja odsek, nič več, proga, za katero je bil do zdaj odgovoren, je neznatno kratka v primerjavi s celotno potjo, ki ga čaka. Kadar je objel ženo, so se njene prsi podale natanko v lok njegovih reber. Včasih sta samo stala tako in bila srečna, včasih sta se pred ogledalom spakovala, včasih ji je konico svojega brka vtaknil v uho, drugič je svoj nos podrgnil ob njenega. Po kopnem do Bremna in tam, tako mu je pojasnil plešec, se bo vkrcal na ladjo, ladja se imenuje *Speranza*. Nato sta se spraševala, ali tudi drugi ljudje počnejo take reči, kadar so sami.

Med potjo na železniško postajo na drugi strani ceste zagleda hišo in za trenutek obstane. Tam zgoraj se odvija to, kar je bilo doslej njegovo življenje, samo čez cesto bi moral, samo gor po stopnicah, pa bi bil spet tam, kamor spada: pri svoji ženi. Do sem sliši, kako iz notranjosti prihajajo kriki in jok. To ni glas njegove žene, prepričan je, in če se ne moti, tudi taščin glas ne. Kdo neki potem joče za njegovim otrokom? Vrata se odprejo in iz hiše stopi ženska, ki je ne pozna, v nizkih čevljih, v do vratu zapetem plašču, z razmršenimi lasmi, med hojo si obriše solze, moškega na drugi strani ceste ni opazila, in tudi če bi ga, ne bi vedela, zakaj stoji tam, in še preden pride do naslednjega vogala, nihče več ne bo mogel videti, da je jokala. Ko zavije, ji pride nasproti starec, le za las se ji izogne, v rokah nosi skledo. Starec ženski pokima, nato gre počasi naprej do hiše in z ramo odrine vrata, da ne bi polil tistega, kar je v skledi, morda juhe, ki jo prinaša žalujoči. On, žalujoči prve stopnje, le lučaj proč, vidi upognjeni hrbet starca in ve, da je to Simon, kočijaž iz judovske četrti, ki sicer prevaža ostružke, gradbene odpadke in mleko, ko je sedel na kozlu, ga je pogosto prav tako videl od zadaj. Zdi se, da vsi

ti ljudje tukaj vedo, kaj je njihova dolžnost, edino on se sprašuje, kaj naj. Če bi bila njegova mama še živa, bi zdaj skupaj molila rožni venec, sedel bi poleg majhne krste v izbi in bil oče preminulega otroka. Mar je to znak strahopetnosti, če zapustiš lastno življenje, ali značaja, da imaš moč in začneš na novo?

7

Ni se ji treba odločiti, ali bo otroška soba odslej ostala za zmeraj zaklenjena, kajti očitno je, da se mora odpovedati celemu stanovanju. Preostane ji edino to, da se preseli nazaj k mami. Mar ji ni bilo všeč, da se je mož – z njo, judinjo – poročil, čeprav se njegovi starši niso strinjali? Mar ji ni bilo všeč prav to, da ga je strast do nje tako pritegnila, da je pozabil na svoje poreklo? Zdaj je prav ona to, kar ga odbija, zdaj je ona tista, ki jo pušča sólo, čeprav se ona s tem ne strinja. Ve, da bo njegova odsotnost prav tako velika kot njegova ljubezen do nje in otroka, na smrtni črti se zdaj pravzaprav samo zrcali to, kar ga veže nanjo.

Punca, ne pozabi, da je s teboj poplačal svoje dolgove.

Z menoj je plačal tudi to, da ni napredoval: zaradi mene bi večno ostal v enajstem plačnem razredu.

Vendar ni bilo večno.

Otrok je bil kriv.

Kar misli si. Prej se preprosto ni zavedal, da si ni s poroko naredil prav nobene usluge.

Ah, in to naj mi bo v tolažbo?

Ja.

Zdaj bi mi rada vzela še tisti čas, ko sem bila srečna.

Hočem reči le, da nisi imela toliko, kot misliš, da si zdaj izgubila.

Misliš, da mi bo laže, če bom reči videla tako?

Upam.

Potem bi si raje spet zavezala predpasnik in se spomnila, koliko tehta slanik v primerjavi s tremi jabolki.

Pri slaniku in jabolkih vsaj veš, pri čem si.

Vidi se, da že dolgo nisi ljubila.

Saj veš, da si zdaj nepravilna.

Nočem se več pogovarjati.

Vselej je mislila, da gre pri združitvi dveh ljudi za to, da prestopiš mejo, ki je sicer ne bi prestopil z nikomer drugim, da puustiš svet za seboj in si odtlej deliš vse. Zdaj vidi, da je ta meja gibljiva in da se v časih, kot je na primer sedanji, premakne. Meja se je neopazno pomaknila navznoter in ga zdaj spet ločuje od nje. Prej je bila ona njegova svoboda, zdaj si svobodo išče drugje.

8

Ko bi le vedel, kje naj najde smrt, lahke smrti si želi, zdaj ko že toliko časa leži in čaka nanjo. *Tako lahke kot poljub. Tako lahke, kot kadar iz mleka potegneš las.* Neka soseda mu je, ne da bi jo prosil, povedala, da se je dojenček zadušil. Zadušitev, tako piše v Talmudu, je najhujša od devetsto treh načinov smrti. *Zadušitev je kot trnje, ki se je ujelo v volno, ki ga z vso silo povlečeš ven in zalučaš za seboj. Kot debela vrv, ki jo vlečeš skozi preozko odprtino.*

Najdi in najdi, mu je zaželel prijatelj ob poroki, pred dvainpetdesetimi leti, in tako najdevanje traja vse do danes, najdi modrost v Tori, najdi dobro ženo, najdi mirno življenje do zadnje

lopate zemlje, ki jo vržejo na truplo, najdi smrt, ki je lahka kot poljub, *kot poljub, s katerim je Gospod Adama obudil v življenje*, skozi nos mu je vdahnil življenje, in če imaš srečo, ti bo nekega dne s poljubom odvezel sapo. Najdi, pomisli sedaj, tudi stranišče, če je nuja, in se zareži na vsa svoja brezzoba usta. Tišči me, zakliče ven, kajti brez pomoči žene, ki je bila njegova nevesta, ko mu je prijatelj z besedo *najdi* zaželel srečo, pred dvainpetdesetimi leti, ne more več vstati.

9

Siva je voda, siva, in želodec se preda in se obrne, komu se pravzaprav predamo, ko se predamo, pomisli, medtem ko za trenutek dvigne glavo, toda nato mu postane spet slabo, tako slabo, kot mu ni bilo še nikoli v življenju. Njegova žena mu je nekoč povedala, da je bila kot otrok dolgo prepričana, da je svet ploščat kot palačinka ter da so prav ona in drugi prebivalci obmejnega mesta, raztrošeni po skrajnem robu te palačinke, le zrnca sladkorja. Kadar se je izgubila v okolici mesteca, se je najbolj bala tega, da bi se preveč približala meji in nenadoma padla čez rob. Moje zrnce sladkorja. Pri čemer ni bilo njeno obzorje, kot je pozneje izvedela v šoli, nič drugega kot namišljena črta, ki se je vlekla nad Rusijo. Dokler si ostal na istem mestu, je bilo to res težko razumeti, tudi njemu, mlademu uradniku, ki bi moral celo poklicno skrbeti za železnico, torej za premikanje ljudi. Pravzaprav se šele zdaj, na tej zibajoči se ladji, globoko zave, kaj pomeni to, da je zemlja okrogla. Ne samo, da se mu vrtil od njene okroglosti, da kroži okoli nje in tega kroženja ne prenese, temveč se tudi obzorje pred njim, ki je v gibanju, ves čas premika nazaj, tako kot da

bi zibajoča se ladja namenoma ostajala na mestu, da on, ki potuje, ves čas ostaja enako oddaljen od svojega cilja, kot da bi cilj bežal pred njim, ki beži, in medtem ko se giblje, sproti izničeval njegovo premikanje. Voda je siva in zelo slabo mu je, prav tako slabo kot številnim drugim, ki stojijo poleg njega in se jim prav tako obrača želodec. Veter piha iz smeri, kamor potuje ladja, in trga škricice cesarsko-kraljevega plašča in njega, ki je bil do pred kratkim dosmrtni uradnik, mrzlo obliva po hrbtu, medtem ko, nagnjen čez zadnjo ograjo, svoji deželi za slovo prepušča vse, s čimer ga je hranila. Po dveh ali treh dneh bo slabost izzvenela, reče nekdo za njim – gospod, s katerim si deli kabino drugega razreda, Švicar, ki se pravkar sprehaja po palubi in mu, ko vidi, da je višja sila, poda robček - nato bo bolje. Gospod je očitno že vajen potovanja, lase nastavlja vetru in na plan potegne jabolki, pravi, da njemu, prav nasprotno, svež zrak zbuja tek, zagrizne v jabolko in drugega ponudi mlademu možu, ne hvala, odvrne ta in se spet obrne proti morju, razumem, reče lastnik jabolka in to drugo okroglo stvarco vrže z galerije potnikom najnižjega razreda, spodaj v tovornem prostoru, ki so gotovo lačni, vsekakor pa nimajo dostopa do ograje, da bi, ko jim postane slabo, lahko bruhal.

10

In ona? Ona približno tri leta tehta slanike in jabolka ter čez prodajni pult podaja kruh, mleko in vžigalice.

Ljudem ne smeš tako dolgo strmeti v obraz.

Če pa ni nič drugega, kar bi lahko gledala.

To se ne spodobi. To počnejo samo otroci.

Še nihče se ni pritožil.

Gmora prihaja vse bolj poredko, pa tudi Veitel.

Si zapisuješ?

To ne, ampak imam občutek za stranke.

Jaz pa očitno ne.

Načeloma že, ampak ...

Lahko tudi pustim vse skupaj.

Ne bodi vedno tako hitro užaljena.

Nisem užaljena, ampak če moja pomoč tukaj ni zaželeno, lahko tudi grem.

Aja, kam pa?

Hčerka molči.

Nisem tako mislila, saj veš.

Nič ne vem.

Jajca je poprej dobavljala Johanna Sawitzki, vendar se je pokazalo, da so Karlova bolj sveža. Kerozinu za svetilke je padla cena, kajti galicijski petrolej se ne prodaja tako hitro, kot se pokvari, ko enkrat pride na površje. Stranke, ki kupijo slanike in kisle kumarice hkrati, jih dobijo po boljši ceni kot pri Leviju. Ta čas, ko nikogar ni in postopaš tu, bi lahko pobrisala tla. Na primer.

Ja, ja.

Punca, to tukaj je tudi tvoja trgovina, odrasla si.

Nisem si je sama izbrala.

Aja, zdaj sem pa še jaz kriva.

Zakaj sem se potem morala v šoli na pamet učiti Goetheja?

Vesela bodi, da si sploh hodila v šolo.

Zdaj je oživel to, kar je trgovka hčerki vselej prodajala kot resnico. Zdaj je hčerka, ki je prevzela njeno mesto, žena, ki jo je zapustil mož, sama pa je, kar je, čeprav zamolčano, že od nekdaj bila: vdova.

Jenny Erpenbeck

OB KONCU DNI

prevedla Tina Štrancar

knjižna zbirka
urednica
spremna beseda
jezikovni pregled
tehnično uredil
slika na naslovnici
izdajatelj
za založbo
tisk
naklada

babilon

Tanja Petrič
Neva Šlibar
Aleš Učakar
Primož Žerdin
Bernhard Hinz
Založba Litera, Maribor 2019
Orlando Uršič
Demat, d. o. o.
500 izvodov

LITERA

Š.O.U.M. 1959